

ภูมิซรอล: การเมืองเรื่องพื้นที่ความเป็นเส้นเขตแดนของผู้คนบริเวณ
พรมแดนภายใต้บริบทรัฐชาติและโลกาภิวัตน์

PhumSarol: The Politics of Space and Borderline and Livelihood
of Local people at The Borderland in the Context of
Nationalism and Globalization.

สุวัลยา ไต๊ะสิงห์¹, ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ² และ สมหมาย ชินนาค³

Suwanlaya Tohsing, Chainarong Sretthachau and Sommai Chinnak

บทคัดย่อ

การขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกขององค์การศึกษา
ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้นำมาสู่ความ
ขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างไทยและกัมพูชาที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเส้นเขตแดน
และการให้ความหมายพื้นที่ชายแดน บทความนี้จะอธิบายถึงการให้ความหมาย
ของพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาโดยใช้แนวคิดพื้นที่ (Space) และแนวคิดกลยุทธ์
ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Tactics of every life practice) โดยมีประเด็น
สำคัญ คือ การอธิบายบริบททางประวัติศาสตร์ของเส้นเขตแดนไทย-กัมพูชา
บริเวณปราสาทพระวิหาร การให้ความหมายพื้นที่ชายแดนของฝ่ายต่างๆ และ
ผลกระทบต่อผู้คนบริเวณพรมแดน ผู้เขียนเก็บข้อมูลในพื้นที่บ้านภูมิซรอล
ตำบลเสาธงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ในช่วงระหว่างปี
พ.ศ. 2554 – 2556 โดยการวิจัยเอกสาร การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และ
การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่าแต่เดิมในยุครัฐแสงเทียนยังไม่มีเส้น
เขตแดน ปราสาทพระวิหารเป็นเพียงปราสาทร้าง แต่ปัจจุบันได้มีการให้

¹ นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Email: suwanlaya_80@hotmail.com

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม Email: freeriver1@gmail.com

³ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี Email: Schinnak@hotmail.com

ความหมายที่ซ้อนทับกันระหว่างฝ่ายต่างๆ จนกลายเป็นความขัดแย้ง และกระทบต่อวิถีชีวิตของคนภูมิจรอลที่ให้ความหมายพื้นที่ชายแดนและเส้นเขตแดนแตกต่างกันไปจากคนนอก

บทความนี้เสนอว่า ในยุคโลกาภิวัตน์ความคิดเกี่ยวกับเส้นเขตแดนได้เปลี่ยนไป ดังกรณีนี้ที่ปราสาทพระวิหารได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแต่ขณะเดียวกันกลับมีการต่อสู้ช่วงชิงเพื่อครอบครองอาณาบริเวณ และความขัดแย้งนี้ได้รับผลกระทบต่อกัน โดยวงวิชาการเชื่อว่าเส้นเขตแดนมีความหมายน้อยลงหรือเป็นการสลายการครอบครองอาณาบริเวณ (Deterritorialization) แต่กรณีความขัดแย้งในการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก เส้นเขตแดนกลับมีความหมายต่อทั้งสองรัฐชาติ แต่เสียงของชาวบ้านกลับไม่ถูกให้ความสำคัญชาวบ้านเองได้มีการคิดค้นกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อต่อรองซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่ทำให้เสียงของตนเองมีความหมายมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ภูมิจรอล การเมืองเรื่องพื้นที่ เส้นเขตแดน รัฐชาติ โลกาภิวัตน์

Abstract

Stemming from the endorsement of PreahVihear Temple as the world cultural heritage site under the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), an intense conflict has been raising between Thailand and Cambodia relevant to the boundary and the definition of borderline of the two countries. This article aims to give a descriptive definition of the borderline of Thai-Cambodian through the concepts of space as well as arts of the weak. The main point of the study is to explain a historical context of the borderline of Thai-Cambodian at

PreahVihear Temple, the definitions of boundary from different parties, and influences on people along the border. The data collection was conducted through documentary research, participant observations, and key informant interview in Baan PhumSarol, Souw-thong-chai Sub-district, Kantaraluk District, Srisaket Province from 2011 to 2013. The findings revealed that there was no boundary line setting in the Mandala period. Preah Vihear Temple was only a desolate stronghold at that moment. However, the overlapping definition, at present, among different parties becomes the conflict and influences on livelihoods of people in PhumSarol who define the meaning of this borderline and boundary different from the outsiders.

This article, subsequently, would like to propose a changeable concept of borderland in the context of globalization. Regarding the PreahVihear Temple, not only does a matter of endorsement as the world cultural heritage, it also reveals a struggle of political power on the annexation as the influent conflicts. In line with academic field, it is believed that the definition of borderland becomes weak. In other words, it is a form of deterritorialization. In the case of conflict in endorsement the PreahVihear Temple as the world cultural heritage, notwithstanding, the borderland was given as a significant definition between the two nation-states without concerning people's views in those areas. The people themselves must find their tactics to negotiate as the weaklings to raise their voices for highly meaningful consideration.

Keyword: PhumSarol, Politics of Space, Borderline, Nationalism, Globalization.

บทนำ

การพิจารณาแผนบริหารจัดการปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientifics and Cultural Organization: UNESCO) ได้รับความสนใจจากสังคมโลกเป็นอย่างมาก เนื่องจากการประชุมสมัยที่ 32 ของคณะกรรมการมรดกโลก ณ เมืองควิเบก ประเทศแคนาดาได้มีมติให้ขึ้นทะเบียนเฉพาะตัวปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกเพราะกรณีดังกล่าวได้นำมาซึ่งความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างไทย – กัมพูชา เนื่องจากรัฐบาลไทยไม่เห็นด้วยกับการที่กัมพูชาขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกเพียงฝ่ายเดียวแต่ต้องการขึ้นทะเบียนมรดกโลกร่วมกันโดยเฉพาะการผนวกโบราณสถานของฝั่งไทยเข้าไปด้วย โดยยึดตามแนวทางข้อตกลงร่วมกันมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 หรือเรียกว่า MOU 2543 ประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับกรณีที่รัฐบาลไทยและกัมพูชาได้อ้างสิทธิอธิปไตยเหนือพื้นที่ทับซ้อน 4.6 ตารางกิโลเมตรซึ่งเกิดจากการขีดเส้นเขตแดนในยุคล่าอาณานิคมซึ่งทำขึ้นระหว่างสยามกับฝรั่งเศสที่ขณะนั้นปกครองกัมพูชา ภายใต้อนุสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศสเมื่อปี พ.ศ. 2447 และสนธิสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศสเมื่อ พ.ศ. 2450

หากย้อนกลับไปพิจารณาความขัดแย้งกรณีปราสาทพระวิหารและเส้นเขตแดนบริเวณนี้ก็จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งระหว่างไทย-กัมพูชาเกิดขึ้นในช่วงต้นศตวรรษ 2500 โดยช่วงปี พ.ศ. 2505 ศาลโลกได้มีคำพิพากษาให้ตัวปราสาทพระวิหารเป็นของกัมพูชา แต่ทว่าไม่ได้ตัดสินขอบเขตของตัวปราสาทและพื้นที่โดยรอบปราสาทจำนวน 4.6 ตารางกิโลเมตร รวมไปถึงไม่ได้ตัดสินให้แผนที่และเส้นเขตแดนบนแผนที่ซึ่งกัมพูชาร้องขอนั้นว่ามีสถานะที่ถูกต้อง ประกอบกับรัฐบาลไทยในขณะนั้นมีได้มีแถลงการณ์ไม่เห็นด้วยและขอสงวนสิทธิ์ที่จะอุทธรณ์คัดค้านในส่วนการตีความพื้นที่ 4.6 ตารางกิโลเมตรที่อยู่โดยรอบปราสาทพระวิหาร ของรัฐบาลไทยในขณะนั้น รัฐบาลไทยยังถือว่าเป็นแผ่นดินของประเทศไทยและยังคงส่งกำลังทหารฝ่ายไทยไว้ดูแลพื้นที่ตลอดมา

หลังจากศาลโลกพิจารณาตัดสินคดีความแล้ว กรณีปราสาทพระวิหาร ได้เงียบหายไปเนื่องจากเกิดสงครามกลางเมืองในกัมพูชาเมื่อสงครามกลางเมืองในกัมพูชาสงบลงหลังข้อตกลงสันติภาพปารีสนำไปสู่การยุติความขัดแย้งในกัมพูชาและนำไปสู่การเลือกตั้งในกัมพูชาในปี พ.ศ. 2536 ไทยและกัมพูชามีการประชุมความร่วมมือเพื่อพัฒนาเขาพระวิหารและบูรณปฏิสังขรณ์ปราสาทพระวิหาร ในการประชุมคณะรัฐมนตรีร่วมไทย – กัมพูชา เมื่อปี พ.ศ. 2546 ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการร่วมเพื่อพัฒนาเขาพระวิหารมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศเป็นประธานฝ่ายไทยและนายสก อัน รัฐมนตรีอาวุโสประจำสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธานฝ่ายกัมพูชา แต่ในปี พ.ศ. 2548 กัมพูชาได้ยื่นขอจดทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกต่อ UNESCO เพียงฝ่ายเดียวโดยไม่ได้ปรึกษาหารือกับรัฐบาลไทย อีกทั้งยังนำเสนอแผนที่ทับซ้อน 4.6 ตารางกิโลเมตรให้เป็นพื้นที่มรดกโลกด้วย

การที่กัมพูชาขอขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกเพียงฝ่ายเดียวทำให้ฝ่ายไทยไม่พอใจเพราะเห็นว่าเป็นการผิดข้อตกลงตามมติคณะรัฐมนตรีร่วมไทย – กัมพูชา ปี พ.ศ. 2543 และฝ่ายไทยได้เสนอให้ฝ่ายกัมพูชาถอนคำขอขึ้นทะเบียนเดิมและขอให้กัมพูชาและไทยร่วมนำปราสาทพระวิหารและโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับปราสาทไปขึ้นทะเบียนมรดกโลกร่วมกัน แต่ฝ่ายกัมพูชาไม่ยอมรับข้อเสนอดังกล่าวของไทย

หากพิจารณาในเชิงวิชาการ การขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกสะท้อนให้เห็นถึงกระแสคิดโลกาภิวัตน์เพราะการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารมีนัยว่าปราสาทพระวิหารเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนทั้งโลก ซึ่งมีนัยของการสลายการครอบครองอาณาบริเวณ (Deterritorialization) แต่ในกรณีนี้เหตุใดการเสนอให้ปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกของกัมพูชาจึงเกิดความขัดแย้งและเกี่ยวโยงไปถึงเส้นเขตแดน ความขัดแย้งในกรณีปราสาทพระวิหารและเส้นเขตแดนไทย – กัมพูชาบริเวณนี้จึงขัดแย้งกับคำอธิบายของวงวิชาการที่ว่าในยุคโลกาภิวัตน์เส้นเขตแดนไม่มีความหมายเพราะผู้คนสามารถ

เดินทางผ่านข้ามแดนไปมาได้ รวมทั้งมีการไหลเทของสินค้า ทุน เทคโนโลยี ข้อมูลข่าวสารและความคิดมากขึ้น (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2552) จึงทำให้ผู้เขียนสนใจศึกษาว่าทำไมในยุคโลกาภิวัตน์เส้นเขตแดนบริเวณนี้จึงมีความหมายที่เข้มข้น

ที่น่าสนใจอีกประการคือ ภายใต้ความขัดแย้งดังกล่าวชุมชนบริเวณพรมแดนแถบนี้คือผู้ที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด โดยเฉพาะบ้านภูมิซรอล ตำบลเสาชิงชัย อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษซึ่งเคยมีการปะทะกันระหว่างชาวบ้านกับกลุ่มที่เคลื่อนไหวเรียกร้องให้ไทยยึดปราสาทพระวิหารคืนมา เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงของความขัดแย้งเกี่ยวกับปราสาทพระวิหารและเส้นเขตแดนเช่น กรณีชาวบ้านภูมิซรอล ถูกกล่าวหาว่าเป็นคนไทยหัวใจเขมร เป็นคนไม่รักชาติ ซึ่งผู้เขียนได้เก็บข้อมูล พบว่า ชาวบ้านมีความรักชาติไม่ต้องการให้เกิดความรุนแรงซึ่งนำไปสู่การสูญเสียชีวิตและเลือดเนื้อของชาวบ้านนำไปสู่การดำเนินชีวิตตามปกติสุขได้ แต่เสียงของชาวบ้านกลับไม่ถูกให้ความสำคัญ

เพื่อตอบคำถามดังกล่าวข้างต้นบทความนี้ผู้เขียนจะอธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการของการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนและเส้นเขตแดนไทย - กัมพูชา และเน้นการให้ความหมายที่ซ้อนทับจากการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก ภายใต้การให้ความหมายที่ซ้อนทับกันและมีความขัดแย้งความรุนแรงมีการปะทะกันโดยใช้อาวุธหนักจากกองกำลังทหารทั้ง 2 ประเทศผู้ที่ได้รับผลกระทบคือชาวบ้านภูมิซรอล ในท้ายบทความนี้จะเผยให้เห็นเสียงของชาวบ้านภูมิซรอล ซึ่งไม่เคยถูกรับฟัง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาในบริบทรัฐชาติและโลกาภิวัตน์ของฝ่ายต่างๆ
2. เพื่อศึกษาผลกระทบต่อวิถีชีวิตผู้คนบริเวณพรมแดนอันเนื่องมาจากความขัดแย้งเกี่ยวกับเส้นเขตแดนไทย-กัมพูชา และการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนและแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อเสนอต่อภาครัฐในระดับท้องถิ่นและระดับนโยบาย

วิธีการดำเนินวิจัย

การวิจัยนี้ผู้เขียนใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางมานุษยวิทยาและกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่และนักวิจัยได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและมีส่วนร่วมในงานวิจัยดังนี้ 1) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant observation) 2) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) 3) การใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยการสนทนากลุ่ม (Focus group) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

ในการอธิบายงานภูมิซรอล: การเมืองเรื่องพื้นที่ความเป็นเส้นเขตแดนของผู้คนบริเวณพรมแดนภายใต้บริบทรัฐชาติและโลกาภิวัตน์ผู้เขียนจะอธิบายพื้นที่ทางสังคมศาสตร์โดยใช้แนวคิดพื้นที่ (Space) ในการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนที่แตกต่างกันระหว่างคนนอกและชาวบ้านภูมิซรอล และใช้แนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Tactics of every life practice) อธิบายกลยุทธ์ต่างๆ ที่ชาวบ้านต่อรองให้เสียงของตนเองมีความหมายมากขึ้นดังนี้

แนวคิดพื้นที่ (Space)

แนวคิดพื้นที่ในความหมายของสังคมศาสตร์เป็นแนวคิดที่ ฮังรีเลอแฟบว์ (Henri Lefebvre) ได้พัฒนาขึ้นมาในหนังสือ The Production of space ได้ให้ความหมายพื้นที่ว่าเป็นผลผลิตของการให้ความหมายของผู้คนทางสังคม พื้นที่เป็นผลผลิต (Product) ของสังคมที่เกิดจากการจินตนาการและปฏิบัติการทางสังคม และยังรวมถึงการกำกับควบคุมพื้นที่ด้วยอำนาจต่างๆ ในการปกครองพื้นที่โดย Kahn (2002) ได้ระบุว่า การศึกษาแนวคิดพื้นที่ของ Lefebvre แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกันคือ First space หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพ/พื้นที่รับรู้ Second space หมายถึง พื้นที่ทางความคิด/พื้นที่ในจินตนาการ และ Third space หมายถึง พื้นที่ทางสังคมที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของพื้นที่กายภาพที่เกิดเป็นรูปธรรม และพื้นที่ทางความคิดที่เป็นพื้นที่นามธรรมมีความหมายต่อพื้นที่กายภาพที่ทำให้เกิดการจินตนาการขึ้นมา

ตัวอย่างการศึกษาทางด้านแนวคิดพื้นที่ของ Kahn (2002) คือ เรื่อง Tahiti Interwined: Ancestral Land, Tourist Postcard, and Nuclear Test Site. โดยอธิบายให้เห็นว่าการให้ความหมายพื้นที่ของคนพื้นเมืองหมู่เกาะตาฮิติไม่ได้มองว่าพื้นที่นี้เป็นพื้นที่สวยงามหากแต่ชาวหมู่เกาะตาฮิติซึ่งเป็นกลุ่มชนเผ่าพื้นเมืองมองว่าพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ของบรรพบุรุษที่มีมาแต่ช้านานเป็นที่ฝังรกรากของบรรพบุรุษ หมู่เกาะตาฮิติถูกนำเสนอในความหมายที่แตกต่างไปจากคนพื้นเมืองโดยนักสำรวจชาวฝรั่งเศสในยุคอาณานิคมได้นำเสนอให้เป็นที่รับรู้ของคนยุโรปในภาพของเกาะสวรรค์บนดิน การรายงานผ่านโปสเตอร์ภาพวาดต่างๆ ที่แสดงให้เห็นว่าเกาะตาฮิติมีทะเลที่สวยงามมีผู้หญิงชาวตาฮิติที่แต่งกายในชุดพื้นเมืองปล่อยตัวอิสระในเรื่องเพศ ซึ่งผู้หญิงบางคนนั้นเป็นชาวปารีเซียมไม่ใช่คนพื้นเมืองเกาะตาฮิติ

ภาพจินตนาการของเกาะตาฮิตินี้ยังถูกนำเสนอผลิตซ้ำผ่านโปสเตอร์และโปสการ์ดสำหรับขายให้นักท่องเที่ยวโดยการประชาสัมพันธ์ที่ผูกขาดของรัฐ

ท้องถิ่น ภาพของตาสิตีที่ยังถูกนำเสนอผ่านภาพยนตร์ที่สร้างขึ้นมาจากเหตุการณ์ ในยุคล่าอาณานิคมเพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวที่ตาสิตี ผลที่เกิดขึ้น จากการประชาสัมพันธ์และการให้ความหมายด้านการเป็นเกาะสวรรค์บนดินของ หมู่เกาะตาสิตีต่อนักท่องเที่ยววนั้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ต่อวิถี ชีวิตคนพื้นเมืองรวมถึงการสูญเสียแผ่นดินของบรรพบุรุษเหตุการณ์ได้เปลี่ยนแปลง และมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นเมื่อรัฐบาลฝรั่งเศสใช้พื้นที่เกาะเล็กๆ ของหมู่เกาะ ตาสิตีในการทดลองนิวเคลียร์ทำให้เกิดการประท้วงไปทั่วโลกรวมถึงการ ประท้วงของคนในพื้นที่เกาะตาสิตีจนถึงขั้นจราจลมีการเผาสนามบินแต่รัฐบาล ฝรั่งเศสสปิดข่าวและยังประชาสัมพันธ์ต่อไปว่าการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ไม่ เกิดผลกระทบให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวตาสิตีต่อไป

นอกจากนี้ชยันต์ วรรณระภูติ (2549) ได้ระบุประเด็นสำคัญของ การศึกษาแนวคิดพื้นที่ของ Lefebvre ว่าให้ความสำคัญกับการเมืองของการ สร้างพื้นที่ เพื่อให้เข้าใจการใช้ความรู้ในการสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อปกปิดการ ใช้ความรู้นั้นให้ได้มาซึ่งพื้นที่หรือการช่วงชิงอำนาจของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่สามารถ เข้ายึดครองหรือครอบงำได้

แนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Tactics of every life practice)

แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน de Certeau ได้พัฒนามาจาก แนวคิดของ Bourdieu ที่เขียนหนังสือเรื่อง Outline of a theory of practice โดย de Certeau เสนอว่าปฏิบัติการในชีวิตประจำวันมี 2 ลักษณะ ลักษณะ แรกเรียกว่า ยุทธศาสตร์ (Strategy) ลักษณะที่สองเรียกว่า กลยุทธ์ (Tactic) ยุทธศาสตร์ในความหมายของ de Certeau หมายถึง การกระทำของอำนาจที่มี ฐานที่มั่นชัดเจน ซึ่งเป็นตัวกำหนดจัดวางความสัมพันธ์กับส่วนอื่นๆ ที่อยู่นอกวง โศจร

สำหรับกลยุทธ์ de Certeau อธิบายว่า เป็นการกระทำที่มีตำแหน่งของตัวเอง แต่แฝงอยู่ในเครือข่ายของอำนาจ อาศัยจังหวะและโอกาสในการฉวยผลประโยชน์ หรือต่อรองกับอำนาจ การทำงานของกลยุทธ์จะเป็นครั้งคราว และไม่ได้ครอบครองผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ความสำเร็จอยู่ที่การหาช่องจังหวะ เฉพาะหน้าให้เป็นโอกาส de Certeau ซึ่งเห็นว่ากิจกรรมในชีวิตประจำวันมีกระบวนการทำงานของกลยุทธ์ (Tactic) แฝงอยู่ไม่ว่าจะเป็นการสนทนา การอ่าน การเดินทาง การจับจ่ายซื้อของ การทำกับข้าว และอื่นๆ เพื่อช่วงชิงต่อรองและจัดวางความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ตัวอย่างงานที่ใช้แนวคิดนี้คือ Scott (1985) ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจาก Bourdieu ได้เสนอแนวคิดของผู้อ่อนแอและอธิบายไว้ใน *Weapon of the weak: Everyday forms of Peasant Resistance* โดยที่เขาศึกษาสังคมชาวนาที่มีหลายระดับและในแต่ละระดับก็มีการต่อสู้ต่อรอง การขัดขืนของชนชั้นชาวนาที่ถูกกดทับและการต่อต้านขัดขืนของชาวนาก็แตกต่างกันออกไป คนที่ไม่มีอำนาจต้องคิดค้นกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อต่อรองแต่เนื่องจากว่าการต่อรองไม่ใช่เป็นการต่อต้านเสมอไปต้องเข้าไปมีส่วนร่วมและบางครั้งยังมีการร่วมมืออีกด้วย

ตัวอย่างงานศึกษาของ Saroja Dorairajoo (2002) อธิบายให้เห็นการกลยุทธ์ที่มีอยู่ในวัฒนธรรมการต่อรองเพื่อทำมาหากินของชาวนายูหรือชาวมลายูมุสลิมที่ข้ามแดนไปทำงานร้านอาหารในมาเลเซียหลังเกิดวิกฤตปลาในทะเลลดลง ซึ่งชาวนายูพบว่าชาวมลายูและนักการเมืองนิยมรับประทานอาหารไทยโดยเฉพาะต้มยำกุ้งเพราะถือว่าทันสมัย ทำให้ชาวนายูที่ทำงานถูกใช้ภาพความเป็นไทยทำให้ชาวมลายูเชื่อว่าต้มยำกุ้งที่ปรุงโดยชาวนายูเป็นฝีมือคนไทยและเป็นอาหารไทยแท้ ในความเป็นจริงผู้ชายชาวนายูไม่เคยทำอาหาร เพราะเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ดังนั้นงานศึกษาของ Saroja แสดงให้เห็นการศึกษาคนกลุ่มรองทางสังคม ซึ่งใช้กลยุทธ์การต่อรองเพื่อทำมาหากินในชีวิตประจำวันโดยใช้ความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ เพศสภาวะ ความเป็นชาติพันธุ์ ความเป็น

ชาติ อาหารและค่านิยมในสังคมมาเป็นพื้นที่ในการต่อรองของชาวนายูซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์บริเวณชายแดน

ผลการศึกษา

1. พัฒนาการของการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาบริเวณปราสาทพระวิหาร

1.1 ก่อนการแบ่งเขตแดนและการแบ่งเขตแดนช่วงแรก

ในการทำความเข้าใจเส้นแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคก่อนเกิดรัฐชาติสมัยใหม่ แนวคิดที่สำคัญซึ่งวิชาการนำมาใช้คือแนวคิด มณฑล (Mandala) ซึ่งอธิบายว่ารัฐต่างๆ ในอุษาคเนย์ไม่ได้มีการเชื่อมเส้นเขตแดน โดย Wolters (1982) อธิบายว่าลักษณะการปกครองของรัฐในช่วงก่อนเกิดรัฐชาติสมัยใหม่ การกำหนดเขตพื้นที่ในการปกครองยังมีความไม่กำหนดเขตแดนที่แน่นอน

ขณะที่ธงชัย วินิจจะกุล (1994) อธิบายว่า ก่อนศตวรรษที่ 19 ดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เต็มไปด้วยการแข่งขัน เมืองเล็กต้องส่งส่วยให้เมืองใหญ่เพื่อป้องกันตนเองแต่ยังรักษาอธิปไตยของตนเองไว้ได้ รัฐใหญ่มีเป้าหมายของการปกครองมนุษย์มากกว่าการปกครองเหนือดินแดนที่ไม่ถูกขีดเส้น

ก่อนการขีดเส้นเขตแดนรัฐชาติดินแดนแห่งนี้ได้ขึ้นอยู่กับดินแดนที่มีจำปาสักเป็นศูนย์กลาง แต่ในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ดินแดนแถบนี้ถูกสยามเข้าไปครอบครองในฐานะรัฐบรรณาการ เมืองขุขันธ์มีอาณาเขตขวางไปถึงเมืองมโนไพร (เขมร เรียก มะลุเปร) เมืองจอมกระสาน ไชยสมบูรณ และเมืองวารีแสน (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2552)

เมื่อเผชิญกับการล่าอาณานิคม สยามเริ่มมีการขยายเขตการปกครองและมีการขีดเส้นเขตแดนทำให้คนแยกออกจากกันแม้ว่าการขีดเส้นเขตแดน

ผู้คนก็ยังเป็นญาติกัน ในช่วงยุคอาณานิคมการก่อตั้งเมืองกันทรลักษ์ ซึ่งเดิมปกครองภายใต้เมืองขุขันธ์ (คุขันธ์) ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และได้จัดตั้งขึ้นพร้อมกับเมืองอุทุมพรพิสัย

การที่ยกหมู่บ้านทั้งสองขึ้นเป็นเมืองในขณะนั้นคงมีความสัมพันธ์กับปัญหาของการล่าอาณานิคมซึ่งขณะนั้นฝรั่งเศสเข้ามามีอิทธิพลในกัมพูชาในฐานะรัฐอารักขา หมู่บ้านแสนไพรอาบาลที่ยกขึ้นให้เป็นเมืองกันทรลักษ์นั้นเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนเส้นทางผ่านจากสยามเข้าสู่กัมพูชาแถบช่องเขาพระพาลัย (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ) ส่วนบ้านกันทรลักษ์ที่ยกขึ้นเป็นเมืองอุทุมพรพิสัยนั้น ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอจอมกระสานต์ จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา ผู้คนจะเดินทางผ่านที่ช่องโงย ปัจจุบันอยู่ในเขตตำบลภูผามอก อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นช่องทางขนาดใหญ่เหมาะแก่การเดินทางขึ้นลง (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, 2556)

ในระหว่างนั้นสยามกับฝรั่งเศสก็ได้ต่อสู้ช่วงชิงกันเพื่อให้ได้ครอบครองอาณาบริเวณโดยมีการขีดเส้นเขตแดนซึ่งเส้นเขตแดนมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในขณะที่อีกด้านสยามก็เข้ามาครอบครองอาณาบริเวณที่ราบสูงโคราชและจำปาสักไปถึงเชียงแตงและอัตตะปือ

ต่อมาในปี พ.ศ. 2431 (รศ.112) สยามกับฝรั่งเศสได้เกิดการสู้รบเพื่อแย่งชิงดินแดนแถบนี้และสยามจึงยินยอมยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศสหลังเกิดเหตุการณ์ที่ชื่อว่า รศ.112 ซึ่งนำไปสู่การขีดเส้นเขตแดนใหม่โดยที่เมืองขุขันธ์ยังคงตกเป็นของสยามและหลังเหตุการณ์ รศ.112 สยามได้ปฏิรูปการปกครองรัฐส่วนกลางได้ปฏิรูปการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาลขึ้นรวบรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางมากยิ่งขึ้น โดยหัวเมืองขุขันธ์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของลาวกาวและเปลี่ยนเป็นมณฑลอีสาน โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เป็นข้าหลวงต่างพระองค์จึงได้ย้ายศาลากลางจังหวัดมาตั้งเมืองศรีสะเกษและคงเอานามเมืองขุขันธ์มาตั้งที่เมืองศรีสะเกษตามเดิม ส่วน

นามเมืองขุขันธ์ตั้งชื่อใหม่ว่าเมืองห้วยเหนือ เพราะตั้งชื่อตามลำน้ำห้วยเหนือที่ไหลผ่านเมือง พร้อมกับอำเภอหน้าอ้อมที่เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอกันทรลักษ์ เรียกมาจนถึงปัจจุบัน (เต็ม วิชาคย์พจนกิจ, 2530)

เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงของการต่อสู้ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสเพื่อครอบครองอาณาบริเวณในแถบตอนกลางของลุ่มน้ำโขงโดยเฉพาะในที่ราบสูงโคราชและรัฐจำปาสักแผนที่ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญ ในส่วนของฝรั่งเศสได้ส่งแอมอนิเยเข้ามาสำรวจก่อนจะยึดครองบริเวณแถบนี้ ซึ่งแอมอนิเยได้เดินทางมายังพื้นที่แถบเมืองขุขันธ์และได้กล่าวถึงปราสาทพระวิหารเป็นเพียงปราสาทร้าง ขณะที่สยามส่งพระวิภาคภูวดล (James Fitzroy McCarthy) และกองกำลังทหารได้สำรวจดินแดนแถบนี้จัดทำแผนที่สยามผ่านทางโคราชขึ้นไปทางเหนือของสกลนครจนถึงหลวงพระบางอย่างคร่าวๆ แต่ความไม่คุ้นเคยกับสภาพอากาศ และภูมิประเทศ จนเกิดเจ็บป่วยทำให้ต้องเดินทางกลับกรุงเทพฯ จนปี พ.ศ. 2428 การทำแผนที่ครั้งนี้จึงสำเร็จและได้พิมพ์แผนที่ขึ้นอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2432 แต่ฝรั่งเศสไม่ยอมรับจน ปี พ.ศ. 2449 ความขัดแย้งเรื่องการแบ่งเขตแดนจังหวัดลาว เมื่อเมืองเสียมราฐ พระตะบอง และศรีโสภณ กลายเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส

จากประวัติศาสตร์ดังกล่าวข้างต้นดินแดนแถบชายแดนไทย-กัมพูชาหรือเมืองขุขันธ์แต่เดิมขึ้นอยู่กับรัฐจำปาสักแต่เผชิญกับลัทธิล่าอาณานิคมและรัฐชาติสมัยใหม่ที่มีการขีดเส้นเขตแดน ฝรั่งเศสกับสยามก็ต่อสู้ช่วงชิงกันของอาณาบริเวณแห่งนี้และนำไปสู่การขีดเส้นเขตแดนบนพื้นที่ซึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของจำปาสัก โดยที่เมืองมโนไพร แสนวาริตกเป็นของฝรั่งเศสในปัจจุบันคือประเทศกัมพูชาและจำปาสักตกเป็นส่วนหนึ่งของลาว ส่วนเมืองขุขันธ์ซึ่งสยามเปลี่ยนชื่อใหม่ว่าศรีสะเกษตกเป็นของสยาม

1.2 การขีดเส้นเขตแดนในยุคสงครามโลกครั้งที่ 2

หลังปี พ.ศ. 2449 (รศ. 125) สยามกับฝรั่งเศสจะตกลงกันเรื่องเส้นเขตแดนได้แต่ความจริงแล้วความขัดแย้งเกี่ยวกับเส้นเขตแดนยังดำรงอยู่โดยฝรั่งเศสได้ใช้ความคิดดินแดนที่เสียไปมาเป็นเหตุผลในการยึดครองดินแดนในแถบลุ่มน้ำโขงตอนกลางรวมถึงหลวงพระบางและต้องการขยายไปถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ขณะที่ชนชั้นนำของสยามก็รับเอาแนวคิดดังกล่าวมาจากฝรั่งเศส ชนชั้นนำของสยามจึงถือว่าดินแดนที่ฝรั่งเศสเข้ามาครอบครองคือดินแดนที่ตนเองสูญเสียไปเช่นเดียวกัน

ความขัดแย้งเกี่ยวกับเส้นเขตแดนและการครอบครองอาณาบริเวณได้ปะทุขึ้นอีกครั้งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 สยามซึ่งได้รับการหนุนหลังจากญี่ปุ่นได้ยกกองทัพเข้าขับไล่ฝรั่งเศสตลอดแนวชายแดนระหว่างสยามกับฝรั่งเศสซึ่งเรียกว่า สงครามอินโดจีน ฝรั่งเศสซึ่งในขณะนั้นกำลังเพียรพริ้งจึงยินยอมลงนามในอนุสัญญาโตเกียวซึ่งทำให้ฝรั่งเศสต้องยินยอมยกหลวงพระบาง พระตะบอง ศรีโสภณ พิบูลสงคราม จำปาสักและลานช้างยกให้สยาม แต่อนุสัญญาโตเกียวได้ถูกยกเลิกในปี พ.ศ. 2489 “โดย” ความตกลงระบับกรณีระหว่างไทยกับฝรั่งเศส” (Accord de reglement Franco-Siamois) หรือที่รู้จักในชื่อ “Washington Accord” หลังการยกเลิกอนุสัญญาโตเกียวสยามได้เข้าปกครองพื้นที่แถบนี้ สยามต้องยกดินแดนแถบนี้ให้กับฝรั่งเศสแต่ชนชั้นนำของสยามก็มีแนวคิดดินแดนที่เสียไปซึ่งสืบทอดมาถึงคนรุ่นหลัง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2552)

1.3 ผู้คนและเส้นเขตแดนในยุคสงครามกลางเมืองกัมพูชา

ปี พ.ศ. 2496 กัมพูชาได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสรัฐบาลกัมพูชาภายใต้การปกครองของเจ้าสีหนุก็ถูกเปลี่ยนชื่อจาก กัมโพช ซึ่งเป็นชื่อที่ฝรั่งเศสเรียกในช่วงการเป็นประเทศอาณานิคมเป็นสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา (People’s Republic of Kampuchea) (แซนเลอร์, 2546) และเริ่มดำเนินการสร้างชาติขึ้นมาใหม่รัฐบาลขยายอำนาจมาที่ชายแดนซึ่งเกิดพร้อมกับการที่กัมพูชาสร้างรัฐชาติขึ้นมาใหม่ปราสาทนครวัดถูกนำมาเป็นสัญลักษณ์ของชาตินิยมเพื่อให้นัก

ถึงความยิ่งใหญ่ของราชอาณาจักรกัมพูชาในสมัยอดีต ต่อมากัมพูชาโดยรัฐบาลลอนดอนได้ใช้ปราสาทนครวัดเป็นตัวปลุกระดมชาวกัมพูชาให้ขับไล่ทหารเวียดนามออกจากอาณาเขตของกัมพูชาและเขมรแดงก็ได้ใช้สัญลักษณ์ของปราสาทนครวัดเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศกัมพูชาโดยใช้ระบบสังคมนิยมเน้นการทำเกษตรกรรมเป็นหลัก

การสร้างชาตินิยมของกัมพูชาได้ขยายอิทธิพลมาที่ชายแดนไทย-กัมพูชาเมื่อปราสาทพระวิหารถูกนำมาเป็นประเด็นชาตินิยมและการสร้างชาติของกัมพูชา รัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอได้พบว่ามีการไทยประจำอยู่บริเวณปราสาทพระวิหาร รัฐบาลกัมพูชาจึงได้ส่งหนังสือถึงรัฐบาลไทยให้ถอนกำลังออกจากบริเวณปราสาทพระวิหาร จนในที่สุดรัฐบาลของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอจึงนำเรื่องปราสาทพระวิหารขึ้นสู่ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศหรือศาลโลกและได้พิจารณาลงความเห็นว่าปราสาทพระวิหารตั้งอยู่ภายใต้อธิปไตยของกัมพูชา และศาลโลกยังมีคำสั่งให้รัฐบาลไทยถอนกำลังทหารและคืนวัตถุโบราณต่างๆ ให้กับรัฐบาลกัมพูชา

การพ่ายแพ้ต่อศาลโลกดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้กับประชาชนไทยเป็นอย่างมาก (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2552) ประการสำคัญอีกประการหนึ่งคือการแพ้คดีปราสาทพระวิหารในขณะนั้นส่งผลให้กลุ่มชนชั้นนำ ข้าราชการของประเทศไทยคิดว่าตนเองเสียดินแดน ซึ่งเป็นแนวความคิดเรื่องดินแดนที่เสียไปและปลุกกระแสชาตินิยมที่แสดงออกถึงความเป็นไทย ในส่วนของตำรวจตระเวนชายแดนที่อยู่บริเวณปราสาทพระวิหารได้แสดงความรักชาติโดยการยกเสาธงชาติไทยที่เคยตั้งอยู่บริเวณเปี้ยตาดินาลงมาไว้บริเวณผามออีแดง โดยไม่ลดธงลงแสดงให้เป็นถึงการให้ความสำคัญกับความป็นรัฐชาติไทยแม้จะแพ้คดีของศาลโลก

ในช่วงไทยแพ้คดีต่อศาลโลกว่าสถานการณ์ชายแดนไทย - กัมพูชา มีความตึงเครียดมากตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ทำหน้าที่ดูแลโดยการตั้งฐานปฏิบัติการล้อมรอบตัวปราสาทเพียง 1 เมตรเท่านั้น ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่ง

ถูกว่าจ้างจากทหารไทยพร้อมกับเพื่อนรุ่นเดียวกันไปขุดหลุมซึ่งเป็นพื้นที่ดินแข็งมากได้ค่าจ้างหลุมละ 5 บาท เพื่อจะฝังเสาแนวรั้วรอบตัวปราสาทตามที่ศาลโลกระบุ ซึ่งเสาที่เขาและเพื่อนขุดนั้นไม่ได้อยู่ตรงบริเวณที่ปกอยู่ในปัจจุบัน แต่จะปกอยู่รอบตัวปราสาทจนมาถึงบันไดทางขึ้นตัวปราสาท (บันไดนาครปรก) (เปล่ง มีมัย, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2555)

ย้อนกลับไปในช่วงก่อนการตัดสินคดีปราสาทพระวิหารผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา นั้นได้มีการข้ามฝั่งไปมาหาสู่ มีการค้าขายแลกเปลี่ยนโดยขึ้นจากฝั่งกัมพูชาและลงจากฝั่งไทยทางช่องบันไดหัก มีการแต่งงานและมีเครือญาติอยู่ที่สองฝั่ง หลังการตัดสินของศาลโลกชายแดนถูกกำหนดเป็นพื้นที่ห้ามชาวบ้านเข้าไปทำมาหากิน มีการตั้งกองกำลังทหารทั้งสองฝ่ายเพื่อรักษาความสงบ ชาวบ้านมีความยากลำบากในการเดินทางไปมาหาสู่ญาติพี่น้องมากขึ้นและมีความเครียดอยู่ตลอดเวลา

ช่วงปี พ.ศ. 2520 เกิดสงครามกลางเมืองกัมพูชา ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา ต้องตกอยู่ในสภาพผู้รับสงคราม เนื่องจากชาวเขมรได้อพยพครอบครัวของตนเองเข้ามาอยู่ในเขตแดนของประเทศไทย และเริ่มมีเหตุการณ์ปล้นสะดม ขโมยอาหาร สัตว์เลี้ยงของ ชาวบ้านได้รับผลกระทบจากการปะทะระหว่างทหารไทย และกัมพูชาเพื่อป้องกันการละเมิดเขตแดน ชาวบ้านจึงต้องกลายเป็นผู้ปกป้องชายแดนแทนรัฐ โดยมีการฝึกชาวบ้านให้เป็นอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) และตั้งเป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองฝ่ายชายแดน (ปชด.) จึงทำให้ชาวบ้านภูมิจรอลต้องกลายเป็นกลุ่มชาวบ้านที่รักษาชายแดนแทนรัฐ เรียนรู้หลักการทหาร การใช้ปืน การทำหลุมหลบภัย (บังเกอร์) มีการจัดเวรยามเพื่อการรักษาทรัพย์สินของชาวบ้านภูมิจรอล

ในช่วงที่มีการปล้นสะดมหมู่บ้าน ชาวบ้านได้ป้องกันตนเอง โดยการสร้างบ้านที่เปิดฝาบ้านออกทำให้เหมือนบ้านร้างไม่มีคนอาศัยอยู่ ชาวบ้านต้องออกไปทำนา ทำไร่ในช่วงเวลากลางวัน และกลับเข้าบ้านก่อนเวลาบ่ายสามโมง

เย็นเพื่อรักษาความปลอดภัยของตนเอง ในช่วงเวลากลางคืน มีกลุ่มผู้นำชาวบ้านที่ทำหน้าที่อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ซึ่งรัฐบาลไทยจัดตั้งให้ชาวบ้านได้ดูแลความสงบเรียบร้อยในเขตหมู่บ้านของตนเอง (ทวน อັตพงษ์, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2555)

ชาวบ้านส่วนมากได้รับความเดือดร้อนจากการที่ทหารเขมรแดงเข้ามาปล้นสะดม หลายครั้งที่ต้องเสียชีวิตจากการได้รับลูกระเบิดจากการปะทะระหว่างทหารไทยและทหารกัมพูชา บ้านเรือนและทรัพย์สินเสียหาย มีคนพิการขาขาดจนเป็นจำนวนมาก เกิดการอพยพออกไปอยู่นอกพื้นที่

2. เส้นเขตแดนและความหมายของพื้นที่ชายแดนในยุคโลกาภิวัตน์

พื้นที่ชายแดนและเส้นเขตแดนในแถบนี้ซึ่งเป็นฐานที่มั่นสุดท้ายที่ญะมะฮือได้แตกลงเมื่อปี พ.ศ. 2535 (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2552) รัฐบาลกัมพูชาก็ได้สร้างรัฐชาติขึ้นมาใหม่ ความหมายคือการสร้างที่ยืนในสังคมโลกโดยการขึ้นทะเบียนนครวัดนครธม Ramsar Site เป็นมรดกโลกในกรณีปราสาทพระวิหารหลังจากสงครามกลางเมืองกัมพูชาสงบลงในภาพกว้างปรากฏว่าได้เกิดแผนพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ขณะที่รัฐบาลกัมพูชาก็ขยายอำนาจมาที่ชายแดนซึ่งก็เคยเป็นพื้นที่เขมรแดงเคยครอบครอง บริบทดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมายพื้นที่ชายแดนบริเวณนี้พร้อมกับความขัดแย้งของเส้นเขตแดนระหว่างไทยและกัมพูชาซึ่งปะทุอีกครั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงความหมายพื้นที่ชายแดนและปัญหาเส้นเขตแดนมีที่มาที่สำคัญดังนี้

ประการแรก การเปลี่ยนแปลงความหมายพื้นที่ชายแดนภายใต้บริบทของการทำให้เป็นอนุภาคในประเด็นนี้เกิดจากปี พ.ศ. 2535 โดย ADB ได้ผลักดันให้เกิดแผนพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Greater Mekong Subregion;GMS) ซึ่งไทยและกัมพูชาได้เป็นสมาชิกด้วยภายใต้แผนนี้นอกจากจะมุ่งเปิดชายแดนให้

เชื่อมต่อกันมีการค้าขาย มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่สำหรับชายแดนแถบปราสาทพระวิหารกลับแตกต่างออกไปจากที่อื่นเพราะพื้นที่ชายแดนแถบนี้ถูกให้ความหมายว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์โดยการประกาศก่อตั้งอุทยานแห่งชาติเขาพระวิหารจากพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติเขาพระวิหารป่าฝั่งลำโดมใหญ่ ซึ่งการทำให้เกิดการเชื่อมต่อกันของประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนั้นหมายถึงการสลายการครอบครองอาณาบริเวณ

ประการที่สอง ควบคู่กันไปกับการเกิด GMS ประเทศไทยเองก็มีแผนยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง ระหว่างกัมพูชา ลาว พม่า ไทย และเวียดนาม (ACMECS: Ayeyawady - Chao Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy) ซึ่งรัฐไทยจัดทำขึ้นเพื่อลดช่องว่างทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคและเสริมสร้างความเข้มแข็งภายใต้กรอบความร่วมมืออาเซียน ACMECS เน้นการทำงานที่ส่งเสริมและต่อยอดโครงการความร่วมมือที่มีอยู่แล้วในภูมิภาคเพื่อส่งเสริมให้พื้นที่ชายแดนของประเทศสมาชิกเป็นพื้นที่แห่งการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และความเจริญก้าวหน้าทางสังคมวัฒนธรรม พร้อมทั้งเป็นการผสมผสานผลประโยชน์ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับภูมิภาคให้เป็นผลประโยชน์ร่วมกัน

ประการที่สาม หลังสงครามกลางเมืองกัมพูชา รัฐกัมพูชาได้สร้างรัฐชาติขึ้นมาใหม่และขยายอำนาจมาจากส่วนกลางมาที่ชายแดน การขยายอำนาจมาที่ชายแดนในด้านหนึ่งคือการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจบริเวณชายแดนและสถาปนาให้พื้นที่ชายแดนมีความสำคัญสำหรับชาติโดยเชื่อมโยงกับความคิดโลกาภิวัตน์ในกรณีปราสาทพระวิหารประเด็นสำคัญของการพิพาทเส้นเขตแดนไทย-กัมพูชาเนื่องจากรัฐบาลกัมพูชาได้ยื่นขอจดทะเบียนให้ปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกต่อองค์การศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) แต่เพียงฝ่ายเดียว (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2552) ส่งผลให้เกิดกระแสชาตินิยมอย่างรุนแรงเกิดขึ้นในประเทศไทย โดยมีการประท้วงที่หน้าทำเนียบ

รัฐบาล ยื่นหนังสือคัดค้านต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กลายเป็นความขัดแย้งของสองรัฐชาติในการอ้างสิทธิอธิปไตยเหนือพื้นที่

เป็นที่สังเกตว่ารัฐกัมพูชากลายหลังจากช่วงสงครามกลางเมืองกัมพูชาสิ้นสุด รัฐกัมพูชาก็ได้ขยายอำนาจมาที่ชายแดนซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับที่กัมพูชาต้องการสร้างรัฐชาติใหม่ แต่ในกรณีของการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกกลับต้องเผชิญปัญหาความขัดแย้งกับรัฐไทยในขณะที่รัฐไทยประเด็นนี้เองก็ถูกทำให้เป็นปัญหาทางการเมืองเกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่มีแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะกลุ่มเสื้อเหลืองที่มีแนวคิดชาตินิยม โดยให้ความหมายไว้ว่าดินแดนแถบนี้จะสูญหายไปไม่ได้เนื่องจากอยู่ในอาณาบริเวณของรัฐไทย กลุ่มคนเหล่านี้ได้เคลื่อนไหวและปลุกกระแสคิดชาตินิยม

3. ชาตินิยมและโลกาภิวัตน์ที่ชายแดน

ในยุคปัจจุบันที่เป็นยุคโลกาภิวัตน์วงวิชาการได้อธิบายว่าเส้นเขตแดนมีความหมายน้อยลง มีการสลายการครอบครองอาณาบริเวณโดยการเปิดพื้นที่ชายแดนให้เชื่อมต่อกันมีการไหลเทเข้าของสินค้า ซึ่ง kinichi (1993) อธิบายว่าโลกาภิวัตน์หรือลักษณะข้ามชาติแม้มีเส้นแบ่งเขตแดนหรือแผนที่แต่การไหลเทของสินค้า พุน อุตสาหกรรมต่างๆ ได้ทำให้เส้นเขตแดนมีความหมายน้อยลง และ Appadurai (2000) ยังได้อธิบายว่าลักษณะข้ามชาติทำให้เกิดการเชื่อมต่อกันจนเส้นเขตแดนไม่มีความหมายและยังมีการข้ามท้องถิ่น ข้ามพรมแดนความเป็นรัฐชาติตามการเคลื่อนย้ายระยะไกลของผู้คนที่เกิดควบคู่กับลักษณะข้ามชาติ ที่ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ของสังคมใหญ่เป็นสนามของความสัมพันธ์ของสังคมโลกแต่สำหรับกรณีไทย-กัมพูชา กลับมีความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างโลกาภิวัตน์กับชาตินิยมเพราะความคิดชาตินิยมทำให้เส้นเขตแดนมีความหมายในขณะเดียวกันโลกาภิวัตน์ก็พยายามสลายเส้นเขตแดน ความขัดแย้งดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์สำคัญดังนี้

ประการแรก ชาตินิยมที่เป็นผลพวงมาจากความคิดดินแดนที่สูญเสียบไปและการครอบครองอาณาบริเวณสิ่งที่เป็นสาเหตุได้ชัดเจนคือ หลังจากกัมพูชาได้ขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกซึ่งแน่นอนว่าการขึ้นทะเบียนมรดกโลกของกัมพูชานั้นเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างชาติดังที่กล่าวมาแล้ว

ในส่วนของรัฐไทยเองก็ได้ปรากฏว่าเกิดกระแสชาตินิยมขึ้นมาโดยที่มีกลุ่มคนลุกขึ้นมาต่อต้านการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก ซึ่งกลุ่มนี้มีความคิดชาตินิยมและมีความคิดดินแดนที่เสียไป การเคลื่อนไหวของกลุ่มชาตินิยมนี้จะเห็นได้จากช่วงปี พ.ศ. 2551 กลุ่มเสื้อเหลืองนำโดยนายวีระ สมความคิดได้นำมวลชนพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยบุกขึ้นปราสาทพระวิหารเพื่อทวงคืนพื้นที่ทับซ้อน 4.6 ตารางกิโลเมตร หากแต่ได้ปะทะกับชาวบ้านภูมิจรอลเนื่องจากชาวบ้านต้องการรักษาความสงบไม่ให้เกิดความเดือดร้อน ส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของคนในหมู่บ้าน จากเหตุการณ์นี้กลุ่มที่มีแนวคิดชาตินิยมจึงเรียกบ้านบ้านภูมิจรอลว่า “คนไทยหัวใจเขมร” นำความเจ็บปวดมาสู่พี่น้องชาวภูมิจรอลเป็นอย่างมาก และอาจจะกล่าวได้ว่ากระแสชาตินิยมรุนแรงที่ปฏิบัติการอยู่ในรัฐไทยนั้นไม่ได้นำไปสู่การแก้ปัญหา หากแต่ส่งผลกระทบต่อคนภูมิจรอลดำเนินชีวิตอย่างเดือดร้อน ทหารได้เข้ามาตรึงกำลังตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชามากยิ่งขึ้นการเดินทางไปมาระหว่างคนทั้ง 2 ฝ่ายถูกจำกัด ชาวบ้านภูมิจรอลหลายคนต้องตกอยู่ในสภาพคนเป็นหนี้หรือล้มละลาย เนื่องจากพ่อค้าแม่ค้าชาวกัมพูชาไม่สามารถเข้ามาซื้อขายสินค้าในเขตอำเภอกันทรลักษ์ ได้ทำให้เกิดสภาพเจ้าหนี้และลูกหนี้ที่ทวงเงินคืนกันไม่ได้

ประการที่สอง กลุ่มชาตินิยมเชิงเศรษฐกิจ สำหรับกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ต่อต้านการที่กัมพูชาขึ้นทะเบียนมรดกโลกเพียงฝ่ายเดียว กลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่จะเป็นนักวิชาการซึ่งไม่ได้คัดค้าน UNESCO แต่ขอให้ขึ้นทะเบียนและมีการจัดการร่วมซึ่งจะทำให้ฝ่ายไทยได้รับผลประโยชน์มากที่สุดซึ่งจะเห็นได้จากการจัดสัมมนาวิชาการต่างๆ เพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกรณีการขึ้นทะเบียน

ปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกซึ่งฝ่ายไทยจะได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว หากมีการเจรจาตกลงให้บริหารจัดการร่วมในพื้นที่ซ้อนทับกัน

ประการที่สาม สำหรับโลกาภิวัตน์ที่พยายามสลายการครอบครอง อาณาบริเวณจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าหลังจากเกิดความขัดแย้งและมีการปะทะระหว่างกองกำลังไทยและกัมพูชาที่เกี่ยวกับเส้นเขตแดนในพื้นที่ซ้อนทับ 4.6 ตารางกิโลเมตรบริเวณรอบชายฝั่งปราสาทพระวิหาร กัมพูชายื่นข้อเสนอให้ศาลโลกตีความคำพิพากษากรณีปราสาทพระวิหารปี พ.ศ. 2505 ซึ่งศาลพิพากษาว่ามีอำนาจตีความตามคำร้องของกัมพูชา ศาลไม่ได้ตัดสินเรื่องเขตแดน โดยกัมพูชาไม่ได้รับ 4.6 ตารางกิโลเมตร หรือ 4.7 ตารางกิโลเมตร หรือ ฎมะเขือแว่นแต่บริเวณที่แคบมากๆ ซึ่งสองฝ่ายต้องหารือกัน ประการที่สำคัญคือศาลไม่ได้ระบุว่า แผนที่ 1 ต่อ 2 แสนตารางกิโลเมตรเป็นส่วนหนึ่งของคำตัดสินเมื่อปี พ.ศ. 2505 ทั้งนี้ศาลโลกได้แนะนำให้ทั้งสองฝ่ายร่วมกันดูแลปราสาทพระวิหารในฐานะมรดกโลก

ในประเด็นสำคัญที่สุด ผู้เขียนเห็นว่าเป็นการพยายามสลายเส้นเขตแดน ก็คือศาลโลกให้สองประเทศเห็นว่าปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกร่วมกัน และให้มีการบริหารจัดการร่วม กล่าวโดยสรุปจะเห็นว่าในยุคปัจจุบันปัญหาของเส้นเขตแดนบริเวณพรมแดนไทย-กัมพูชาคือการปะทะระหว่างความคิดชาตินิยมซึ่งอ้างอิงกับความคิดดินแดนที่เสียไป ชาตินิยมเชิงเศรษฐกิจและโลกาภิวัตน์ ในส่วนของโลกาภิวัตน์ที่มีการให้ความหมายปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกก็ยังมีเรื่องของเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง นั่นก็คือในอนาคตเป็นไปได้ว่าทุนของการท่องเที่ยวก็จะเข้ามาจัดการพื้นที่บริเวณนี้แทนรัฐซึ่งคล้ายกับมรดกโลกในกรณีอื่นๆ เช่น งานศึกษาเรื่องหลวงพระบางเมื่อมรดกโลก: พื้นที่พิธีกรรมและการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์ (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2551)

4. พื้นที่ชายแดนและเส้นเขตแดนไทย-กัมพูชาในความหมายของผู้คนที่ชายแดน

ชายแดนในความหมายของบ้านภูมิซรอล

จากข้อมูลบันทึกการเดินทางในลาวของเอเจียน แอมอนิเย (2539) ที่เดินทางสำรวจจากกัมพูชาผ่านเมืองโขง นครจำปาสัก อุบล ศรีสะเกษ ภูเขาตงรัก จนถึงโคราช ข้อมูลการสำรวจนี้ได้อธิบายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ โบราณสถาน เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม บันทึกของแอมอนิเยเล่าให้เห็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์บริเวณภูเขาตงรักว่ายังมีความเป็นธรรมชาติ มีป่าดงดิบปกคลุมหนา ส่วนอนุสาวรีย์เขาพระวิหารเป็นโบราณสถานที่ชาวบ้านไม่ค่อยได้ให้ความสำคัญ กราบไหว้แต่ยังมีความเชื่อว่ามีเทวดาอารักษ์ประจำป่าไม้และภูเขาดูแลอยู่ กลุ่มชาติพันธุ์ในบริเวณนี้มีผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ตั้งแต่เขมร กูย (กูย) ปะปนกันอยู่ในเขตภูเขาตงรัก วิถีชีวิตชาวบ้านสมัยก่อนใช้การหาสิ่งของที่ตนมีไม่มากไปแลกกับสิ่งที่ตนขาดแคลน เช่น การเอาผลไม้ไปแลกข้าวสาร เป็นที่น่าสังเกตว่าก่อนมีการปักปันเขตแดนระหว่างสยามกับฝรั่งเศส พื้นที่แถบปราสาทปราสาทพระวิหารไม่ได้มีความหมายในฐานะเป็นโบราณสถานศักดิ์สิทธิ์กับผู้คนบริเวณนั้นตามที่แอมอนิเยได้กล่าว หากเป็นเพียงอนุสาวรีย์โบราณแห่งหนึ่งที่ถูกล่อยทิ้งร้างเท่านั้น

ผู้คนบริเวณพรมแดนไทย - กัมพูชามีความสัมพันธ์มาตั้งแต่อดีตอย่างต่อเนื่อง มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีการดำเนินชีวิต จากบันทึกของแอมอนิเยที่ได้เดินทางจากกัมพูชาข้ามช่องเขาผ่านปราสาทพระวิหารไปยังเมืองชูนันท์ เมื่อปี พ.ศ. 2426 และได้อธิบายถึงตำแหน่งที่ตั้ง ลักษณะของบ้านเรือน วิถีชีวิตของผู้คนและโบราณสถานต่างๆ ทำให้วิเคราะห์ได้อย่างชัดเจนว่าเป้าหมายของการเดินทางสำรวจพื้นที่นั้นมีความสัมพันธ์กับการล่าอาณานิคมของฝรั่งเศส

ในช่วงยุคหลังอาณานิคมที่สยามได้ขีดเส้นเขตแดนแบ่งอาณาเขตเป็นสองรัฐชาติตามแผนที่ ที่ทำขึ้นโดยฝรั่งเศส ชาวไทยเขมรพื้นถิ่นที่อาศัยอยู่ฝั่งรัฐไทยจะเรียกตัวเองว่า “ขแมร์ลือ” ซึ่งแปลว่า “เขมรสูง” โดยกำหนดจากลักษณะของภูมิประเทศที่อยู่สูงกว่าเมื่อมองลงไปฝั่งกัมพูชา ส่วนชาวเขมรในรัฐกัมพูชาจะเรียกว่า “ขแมร์กรอม” ซึ่งแปลว่า “เขมรต่ำ” เป็นการเรียกตามความแตกต่างของภูมิประเทศของที่ตั้งชุมชนที่จะอยู่ต่ำลงไปจากแนวหน้าผาสูงในฝั่งรัฐไทย การแบ่งพื้นที่โดยอาศัยความสูงต่ำของลักษณะทางภูมิประเทศที่มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะแนวสันเขาและหน้าผาทำให้ชาวบ้านสามารถแบ่งพื้นที่ชายแดนธรรมชาติซึ่งเป็นการแบ่งพื้นที่มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

จากคำบอกเล่าของชาวบ้าน เมื่อปี พ.ศ. 2484 ได้มีคนกลุ่มหนึ่งที่เคยติดต่อกันอยู่ฝั่งเขมรย้ายขึ้นมาอาศัยบริเวณบ้านภูมิซรอล ซึ่งแต่เดิมได้มีชาวบ้านน้ำขวบ บ้านตาแทน ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ประมาณ 7 หลังคาเรือนแยกออกมาตั้งบ้านเรือนเพื่อหาของป่า คำขาย แลกเปลี่ยนสินค้า ทำไร่อยู่ก่อนนี้แล้ว หลังจากนั้นประมาณปี พ.ศ. 2486 ได้มีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นๆ ในจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานี ได้ย้ายถิ่นฐานเข้ามาหาที่อยู่ที่ทำกินใหม่ จำนวนประชากรจึงเพิ่มมากขึ้น ต่อมาได้รวมตัวกันตั้งเป็นหมู่บ้านเรียกว่า “บ้านภูมิซรอล” โดย “ภูมิ” ภาษาเขมรแปลว่า “หมู่บ้านเก่า” และ “ซรอล” ก็เป็นภาษาเขมรแปลว่า “ต้นสน” แปลรวมกันว่า “หมู่บ้านเก่าที่มีต้นสน”

อีกคำบอกเล่าหนึ่งของชาวบ้านได้เล่าให้ฟังว่าในสมัยก่อนไม่มีไฟฟ้าใช้จึงอาศัยแสงไฟจากไม้ไต้ หรือ ไม้สน ที่ติดไฟง่าย ใช้ประโยชน์คือนำมาก่อกองไฟแล้วจะลุกโชนทำให้หมู่บ้านแห่งนี้สว่างไสวไปทั่ว จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านซรบซรอล” ซึ่ง “ซรบ” แปลว่า “บ้าน” และ “ซรอล” แปลว่า “ไม้ไต้” หรือ “ไม้สน” ดังนั้น “ซรบซรอล” จึงแปลว่า “บ้านไม้ไต้” และเรียกบ้านซรบซรอลมาเรื่อยๆ จนกระทั่งตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) เข้ามาตั้งฐานปฏิบัติอยู่ในพื้นที่ซึ่งถือว่าบุคคลเหล่านั้นเป็นคนที่มีความรู้หน่อยจึงใช้คำว่า “ภูมิ” มาเติมข้างหน้า

“ภูมิ” หมายถึง “ภูมิประเทศ” เพราะเห็นว่าตั้งอยู่แนวเขตระหว่างประเทศ จึงเอาคำว่า “ภูมิ” มาเติมข้างหน้า การข้ามฝั่งไปมาระหว่างเขมรลือและเขมรกรอมใช้เขตสันปันน้ำ ช่องเขา ต้นไม้ เป็นจุดในการแบ่งเส้นพรมแดน และไม่ได้มีความหมายของการแบ่งเขตภูมิประเทศดังเช่นการแบ่งเขตรัฐชาติสมัยใหม่

หลังจากที่สยามกับฝรั่งเศสมีการขีดเส้นเขตแดนก่อให้เกิดรัฐชาติสมัยใหม่พรมแดนบริเวณปราสาทพระวิหารได้กลายเป็นพื้นที่ของการเมืองมาโดยตลอดโดยที่กลุ่มชนชั้นนำในสยามได้นำความคิดที่เสียไปมาอธิบายว่าแผ่นดินนี้เป็นอาณาเขตของสยามมาก่อน ต่อมาเส้นเขตแดนนี้ได้มีปัญหาจากกรณีพิพาทคดีปราสาทพระวิหารไทยแพ้คดีในสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้กลุ่มชนชั้นกลางในรัฐไทยเกิดการปลุกกระแสแนวคิดชาตินิยมไทยไม่ยอมรับการตัดสินคดีของศาลโลก ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-กัมพูชาจึงเริ่มเกิดปัญหาขึ้น ส่งผลกระทบถึงชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันความขัดแย้งมีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นซึ่งเกิดจากการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกในกรณีนี้ถือว่าเป็นโลกาภิวัตน์ในยุครัฐชาติสมัยใหม่

ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณพรมแดนอย่างเช่นบ้านภูมิซรอลและหมู่บ้านข้างเคียงอื่นๆ นั้นรับทราบดีว่ามีการปักปันเขตแดนมาตั้งแต่สมัยอดีต แม้จะทางรัฐบาลไทยจะประกาศไม่ให้ชาวบ้านข้ามไปยังฝั่งกัมพูชา หลังจากคำตัดสินของศาลโลก แต่วิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้านยังมองว่าเส้นเขตแดนไม่ได้มีความสำคัญในการกั้นไม่ให้ผู้คนทั้งสองข้ามไปหาหาสู่กันได้ ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เครือญาติ การค้าขายแลกเปลี่ยน การใช้แรงงานเป็นสิ่งที่ชาวบ้านยังคงคำนึงถึงมากกว่าเรื่องการปักปันเขตแดนหรือกรณีปราสาทพระวิหารที่เห็นเส้นเขตแดนเป็นสำคัญ สำหรับช่วงที่มีความขัดแย้งหลังจากที่กัมพูชาได้นำปราสาทพระวิหารขึ้นทะเบียนมรดกโลก ความคิดของผู้คนบริเวณบ้านภูมิซรอลมีความแตกต่างไปจากคนนอกดังนี้

ประการแรก คนภูมิจรอลมองว่าพื้นที่ชายแดนและหมู่บ้านภูมิจรอลคือบ้านเกิดเมืองนอนซึ่งเส้นเขตแดนไม่ได้มีความหมายต่อพวกเขาเหมือนคนข้างนอก บางคนก็มีญาติอยู่ฝั่งกัมพูชา บางคนก็ข้ามมาอยู่ฝั่งไทยเส้นเขตแดนจึงไม่ได้เป็นเส้นแบ่งความสัมพันธ์ แต่ก็เป็นอุปสรรคกีดขวางการข้ามฝั่งไปพบปะญาติพี่น้อง ที่สำคัญคือพวกเขาไม่ต้องการให้เกิดความรุนแรงขึ้นที่ชายแดนดังเช่นกรณีการปะทะกันเมื่อปี พ.ศ. 2554 ทำให้ทหารและชาวบ้านเสียชีวิตอีกทั้งยังต้องตกอยู่ในสถานะของผู้อพยพ

ดังนั้นการที่คนภูมิจรอลลุกขึ้นมาปกป้องบ้านเกิดของเขาจึงมิได้หมายความว่าพวกเขาไม่รักชาติ แต่ชาติในความหมายของพวกเขาหมายความว่า การอยู่กันแบบที่แบบน้องพวกเขาไม่ต้องการให้เกิดความขัดแย้งจึงออกมาต่อสู้เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงและเสียหายดังกรณีการปะทะกับกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเมื่อปี พ.ศ. 2551 ดังจะเห็นได้ว่าการปะทะกันในครั้งนี้กลุ่มพันธมิตรฯ มองว่าชาวบ้านเป็นสื่อแดงและเป็นคนไทยหัวใจเขมรทั้งที่จริงแล้ว ชาวบ้านที่นี้ไม่ใช่สื่อแดงและเขาก็ไม่ใช่คนไทยหัวใจเขมร เขาไม่ต้องการให้เกิดความขัดแย้งความรุนแรงซึ่งพวกเขาต้องเผชิญกับความสูญเสียซึ่งผู้เขียนมองว่าไม่ยุติธรรมต่อชาวบ้านภูมิจรอล

ประการที่สอง ในเชิงเศรษฐกิจหลังจากสงครามกัมพูชาสิ้นสุดลงและพื้นที่บริเวณนี้มีมีการเปิดชายแดนเพื่อการค้าและการท่องเที่ยว คนภูมิจรอลก็กระตือรือร้นเข้าไปทำการค้าและได้ประโยชน์จากการค้าแบบท้องถิ่น ชาวบ้านมีแผงขายสินค้าเล็กๆเพื่อต้อนรับการท่องเที่ยว แต่หลังจากเกิดความขัดแย้งชาวบ้านถูกกีดกันออกไปจากพื้นที่ ผู้ที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์กลับเป็นเจ้าของพื้นที่ของฝ่ายความมั่นคง เช่น การรับจ้างถ่ายรูปให้นักท่องเที่ยวบริเวณผามออีแดง

สำหรับกรณีทับซ้อน 4.6 ตารางกิโลเมตร คนภูมิจรอลต้องการให้มีข้อยุติแบบสันติวิธีเนื่องจากชาวบ้านภูมิจรอลมองว่าพื้นที่ทับซ้อนนี้สภาพบริเวณ

เป็นพลาณหินทำอะไรไม่ได้และหากมีการตกลงกันอย่างสันติวิธีชาวบ้านก็ไม่เกิดความเดือดร้อน ไม่มีการสูญเสียจากความขัดแย้ง

5. กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่ภูมิซรอล

5.1 การเป็นผู้รักษาชายแดนแทนรัฐ

จากประวัติศาสตร์คำบอกเล่าของชาวบ้านภูมิซรอล ได้เรียบเรียงเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงบริเวณพรมแดนไทย-กัมพูชานั้น แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความทุกข์ของชาวบ้านที่ถูกผลิตซ้ำในแต่ละยุคสมัยในช่วงรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐบาลไทยแพ้คดีปราสาทพระวิหารต่อรัฐบาลกัมพูชานั้น ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากการประกาศของรัฐบาลห้ามประชาชนไทยเดินทางไปมาหาสู่กับประชาชนกัมพูชา ส่งผลให้กลุ่มเครือญาติขาดการติดต่อไปมาหาสู่กันไม่ได้ สถานการณ์ด้านความมั่นคงมีความตึงเครียดเมื่อกองกำลังทหารพรานเริ่มเข้ามาประจำการแทนที่ ตชด. ประกอบทั้งกระแสชาตินิยมถูกปลุกปั่นอย่างรุนแรงสร้างความไม่พอใจต่อการเสียปราสาทพระวิหาร รัฐบาลจึงระดมเงินทุนคนละ 1 บาทหรือตามกำลังศรัทธาเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการต่อสู้คดีที่ศาลโลก (ชาลวิททย์ เกษตรศิริ, 2552) เมื่อมีการนำขบวนขึ้นไปประท้วงที่ตัวปราสาทชาวบ้านภูมิซรอลก็ได้รับความเดือดร้อนมากที่สุดเนื่องจากเป็นหมู่บ้านสุดท้ายก่อนขึ้นไปปราสาทพระวิหาร

ต่อมาเมื่อถึงยุคคอมมิวนิสต์และช่วงสงครามกลางเมืองที่กัมพูชา วิถีชีวิตของคนบ้านภูมิซรอลเริ่มมีการเปลี่ยนไป บ้านภูมิซรอลกลายเป็นหมู่บ้านกันชนรัฐไทยเข้ามาควบคุมอย่างเต็มที่ด้วยเหตุผลของความมั่นคงและต้องกีดกันไม่ให้ประชาชนกัมพูชาอพยพหนีเข้ามาในฝั่งของรัฐไทย มีการปล้นเสบียงอาหารตามไร่นา ทำให้ชาวบ้านทำมาหากินลำบากต้องรีบกลับเข้าบ้านเรือนเพื่อรักษาความปลอดภัย ถ้าหากมีครอบครัวไหนพักที่ไร่นาคนในหมู่บ้านก็หาว่าเป็นคอมมิวนิสต์อีกทั้งตามแนวชายแดนมีกองกำลังเขมรแดงเข้ามาตั้งฐานอยู่เพื่อรบกับทหารของรัฐบาลกัมพูชา (ประโยชน์ มีมัย, สัมภาษณ์, 29 ตุลาคม 2555)

ในช่วงยุคคอมมิวนิสต์และสงครามกลางเมืองกัมพูชาถือว่าชาวบ้าน ภูมิซรอลต้องเผชิญกับฝ่ายต่างๆ ทำให้ต้องมีการปรับตัวและสร้างกลยุทธ์ขึ้นมา เพื่อป้องกันตนเอง ดังจะเห็นว่าชาวบ้านต้องกลายเป็นผู้เข้าร่วมกับรัฐและสร้าง การกลยุทธ์การป้องกันตนเองดังนี้

ประการแรก ชาวบ้านภูมิซรอลถูกให้เป็นผู้ดูแลรัฐร่วมกับทหาร โดยทหารฝึกให้ชาวบ้านป้องกันตัวเอง และตั้งให้เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและ ป้องกันตัวเอง (อพป.) จึงทำให้ชาวบ้านภูมิซรอลรู้จักการใช้อาวุธปืน มีการทำ หลุมหลบภัยและจัดเวรยามเพื่อรักษาทรัพย์สินของชาวบ้านภูมิซรอลถือว่า ชาวบ้านได้รับผลกระทบโดยตรงจากสงครามกลางเมืองกัมพูชาซึ่งงานศึกษาของ Pungsopa (1978) ได้อธิบายว่าในยุคคอมมิวนิสต์ที่ชายแดนไทย-กัมพูชานั้นรัฐ ไทยมีนโยบายความมั่นคงตั้งแต่ พ.ศ. 2517 มียุทธศาสตร์การต่อสู้กับพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) โดยใช้หน่วยงาน กอ.รมน. และพลเรือน เป็นกลไกผสมในการสร้างจิตวิญญานมวลชนขับเคลื่อนนโยบายการเมืองนำ การทหารเน้นการสร้างจิตวิญญานกับประชาชน เช่น การสร้างกลุ่มไทยอาสา ป้องกันชาติ (ทสปช.) หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตัวเอง (อพป.) หรือ กิจกรรมลูกเสือชาวบ้าน กระบวนการทั้งหมดเหล่านี้ถือว่ารัฐไทยได้สร้าง ความ เป็นชาตินิยมให้กับชาวบ้านได้อย่างแยบยล

ประการที่สอง ชาวบ้านภูมิซรอลต้องเผชิญกับปัญหาและอันตรายจาก ภัยสงครามกลางเมืองกัมพูชาและถูกปล้นสะดมเสบียงอาหาร ขโมยวัว ควาย สัตว์ เลี้ยงต่างๆ และยังมีชาวบ้านเสียชีวิตจากการปะทะกับโจรที่เข้ามาปล้นใน บริเวณหมู่บ้าน ชาวบ้านสร้างกลยุทธ์ในการเอาตัวรอดโดยการสร้างบ้านแบบ เปิดฝาออก เพื่อลวงตาให้ดูเหมือนว่าบ้านนี้ไม่มีผู้อยู่อาศัยอยู่ แต่อาศัยอยู่ในหลุม หลบภัยที่ขุดลึกลงไปใต้ดินในช่วงเวลากลางคืน และยังมีมีการผูกกระดิ่งไว้ตาม แนวรอบนอกของหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นสัญญาณเตือนเมื่อเวลาที่มีโจรเข้ามาปล้นใน หมู่บ้านภูมิซรอลโดยมีกลุ่มผู้นำจัดเวรยามเพื่อดูแลความปลอดภัยในเวลา กลางคืนอีกด้วย

5.2 การต่อรองชาวบ้านในการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก

“เราไม่ใช่คนไทยหัวใจเขมร” เสียงสะท้อนจากชาวบ้านภูมิจรอล (นิรันดร ลุ่มไธสงศ์, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556) หลังจากออกมาต่อต้านกลุ่มต่างๆที่มีแนวคิดชาตินิยมจนถูกกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองกล่าวหาว่าเป็น “คนไทยหัวใจเขมร” ซึ่งเป็นวาทกรรมที่สร้างความเจ็บปวดให้กับคนภูมิจรอลเป็นอย่างยิ่ง เหตุการณ์เลือดตกยางออกที่ภูมิจรอลในครั้งนั้นสะท้อนให้เห็นว่าความขัดแย้งนี้เป็นความขัดแย้งระดับโลกทรรศน์โดยเฉพาะในจินตกรรมเกี่ยวกับชาติ ชาตินิยมยังได้นำไปสู่การเสนอให้ชาวบ้านเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน ให้เป็น “หมู่บ้านแผ่นดินสมบูรณ” โดยกลุ่ม ส.ว. 40 ซึ่งชาวบ้านไม่ยอมเปลี่ยนเพราะมีความเชื่อว่าชื่อบ้านภูมิจรอลนี้มีการตั้งมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ มีวัฒนธรรมดั้งเดิมในความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ควรเปลี่ยนเพราะไม่มีผลอะไรกับความรักชาติ

ข้อสังเกตจากปรากฏการณ์ดังกล่าวเห็นว่าการให้ความหมายในการรักชาติของชาวบ้านภูมิจรอลแสดงออกถึงการรักชาติแบบสันติ ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ รักในวัฒนธรรมความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันชาติที่เขารักเป็นชาติที่เขาสามารถดำเนินชีวิตไปตามวิถีทางที่เขาสามารถจัดการมันได้ ปัญหาเรื่องเส้นเขตแดนแทบไม่มีความหมายต่อชีวิตของชาวบ้านที่ยังต้องดำเนินชีวิตตามวิถี มีการทำไร่ทำสวน ค้าขายกับพ่อค้าแม่ค้ากัมพูชา ความรักชาติจึงต่างจากกลุ่มที่มีแนวคิดชาตินิยมซึ่ง คำว่าชาตินี้หมายถึงรัฐไทยกำลังสูญเสียอธิปไตยบนพื้นที่ซึ่งพวกเขาถือว่าเป็นของชาติไป ฉะนั้นแม้จะไม่กระทบต่อชีวิตของเขาโดยตรงแต่ก็กระทบต่อจินตนาการรวมความเป็นชาติของเขาอย่างร้ายแรง

เพื่อแสดงให้เห็นว่าภูมิจรอลไม่ใช่คนไทยหัวใจเขมร ผู้นำชุมชนจึงนำพิธีกรรมมาใช้ในการต่อรองโดยการบวงสรวงปราสาทโดนตรวลมีขึ้นหลังจากการเกิดเหตุการณ์ปะทะกันระหว่างทหารไทยกับกัมพูชาสงบลงในวันที่ 8 กันยายน พ.ศ.2554 ตรงกับวันแรม 15 ค่ำเดือน 10 เพราะวันดังกล่าวเป็นวัน

สารทเขมร หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า วันแซนโฌนตา (การไหว้ปู่ ย่า ตา ยาย) ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรผู้นำจึงถือเอาโอกาสนี้บวงสรวงปราสาทโดนตรวลเพื่อแสดงให้ถึงความรักในชาติไทยและการอนุรักษ์โบราณสถานที่อยู่ในเขตพรมแดน

กลยุทธ์ของการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับกลุ่มเขมรอีกประการหนึ่งคือการสร้างสัมพันธ์โดยการจัดแข่งขันกีฬา ชาวบ้านภูมิซรอลได้ข้ามฝั่งลงไปแข่งขันกีฬาที่หมู่บ้านจอมกระสาน จังหวัดพระวิหารอยู่บ่อยครั้ง และยังมีการบริจาคกระเบื้องหลังคาลงไปซ่อมแซมอาคารบ้านเรือนที่ชำรุดให้กับชาวบ้านที่บ้านจอมกระสาน แสดงให้เห็นวิถีความเป็นพี่น้องของชาวบ้าน ทั้ง 2 ฝั่ง แม้กระทั่งการสร้างเสาดงขนาดใหญ่ที่บ้านเสาดงชัย ชาวบ้านก็ได้ข้ามไปขอไม้เพื่อมาทำเสาดงจากฝั่งกัมพูชา การรักษาความสัมพันธ์ของชาวบ้านแบบนี้จะเห็นว่าทหารไม่ได้เข้าไปกำกับหรือควบคุมการเข้าออกของชาวบ้านเท่าที่ควร หากแต่ให้อำนาจการดูแลชาวบ้านโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หากกรณีจะมีญาติมาจากฝั่งกัมพูชา องค์กรบริหารส่วนตำบลเสาดงชัยหรือกำนันตำบลเสาดงชัยจะเป็นผู้รับรองความปลอดภัยในการเข้าออกเสมอ

ในช่วงเหตุการณ์ปะทะกันระหว่างทหารไทยและทหารกัมพูชา เมื่อปี พ.ศ. 2554 ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า วันเสียงปืนแตกชาวบ้านภูมิซรอลได้รับความเดือดร้อนต้องตกอยู่ในสถานะของผู้อพยพและมีชาวบ้านที่เสียชีวิตจากการโดนระเบิด BM 21 ที่ยิงมาจากฝั่งกัมพูชาบ้านเรือนโดนระเบิดเสียหายหลายหลัง ทหารไทยและทหารกัมพูชามีการเปิดเวทีเจรจาอยู่หลายครั้งจนมีการหยุดยิง หลังเหตุการณ์สงบลงชาวบ้านภูมิซรอลและหลายหมู่บ้านบริเวณพรมแดนที่ได้รับความช่วยเหลือการดูแลจากหน่วยงานต่างๆทั้งรัฐและเอกชนเป็นอย่างมาก มีการทำพิธีสวดวิญญูเพื่อสร้างขวัญกำลังใจชาวบ้านและทหารที่มาปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดน นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีการระดมทุน รับประทานเพื่อสร้างพระใหญ่ภูมิซรอลตั้งอยู่บริเวณด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้านโดยมีความเชื่อว่าพระใหญ่ภูมิซรอลจะช่วยคุ้มครองให้ชาวบ้านปลอดภัย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

ของชาวบ้านและถือเป็นอีกหนึ่งปฏิบัติการของชาวบ้านที่สร้างการต่อรองให้กับตนเอง

มองอนาคตจากภูมิซรอล “เสียงจากภูมิซรอล”

“บริเวณหินแห่ เอาไปทำอะไรก็ได้” ความรู้สึกของชาวบ้านภูมิซรอล (นิรันดร ลุ่มไธสงค์, สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2556) ที่มองว่าเส้นเขตแดนหรือการเรียกร้องในเขตพื้นที่ทับซ้อนไม่ได้มีความสำคัญกับวิถีชีวิตคนบริเวณพรมแดน ชาวบ้านบางคนยังไม่รู้ด้วยซ้ำไปว่าพื้นที่ทับซ้อนนั้นอยู่บริเวณไหน เพราะไม่ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ในบริเวณนั้นอยู่แล้วซึ่งเป็นที่น่าสังเกตคือ ทักษะของกระแสนิยมของคนนอกกับคนในพื้นที่มีความแตกต่างกัน หลายครั้งที่กลุ่มทวงคืนปราสาทพระวิหารนำโดย นายสมาน ศรีงาม มาอดข้าวประท้วงหรือกลุ่มของ นายวิรัตน์ มาลัยพันธ์ อดีตคณะบดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ลงพื้นที่มาให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การปักปันเขตแดนไทย-กัมพูชาตลอดเทือกเขาพนมดงรักถึงจังหวัดสระแก้ว แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้ให้ความสนใจที่จะมาร่วมเรียกร้อง หากแต่ชาวบ้านใช้เวทีของกลุ่มผู้คนเหล่านี้เรียกร้องสิทธิพื้นที่ในการทำกินเรียกร้องให้อุทยานฯ จัดการปัญหาที่ดินทำกินที่ทับซ้อนอยู่ของชาวบ้าน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของชาวบ้านมากกว่าปัญหาเรื่องการเส้นเขตแดนและการทวงคืนปราสาทพระวิหาร

สถานการณ์ความรุนแรงในบริเวณพรมแดนไทย-กัมพูชานั้นเป็นสถานการณ์ที่มีความรุนแรงต่อเนื่องมาตลอด ชาวบ้านหลายคนต้องผวาและเตรียมกระเป่าเพื่อเตรียมความพร้อมต่อการอพยพอยู่ตลอดเวลาหากมีเหตุการณ์ และชาวบ้านก็ไม่ต้องการให้เกิดเหตุการณ์แบบนี้ขึ้นอีก เสียงจากชาวบ้านหลายคนบอกว่าไม่รู้ว่เส้นเขตแดนและพื้นที่ทับซ้อนอยู่ตรงไหนอยากให้มีกรเจรจาไม่ใช่ความรุนแรง

หากมองในมุมมองของการเป็นมรดกโลก ชาวบ้านภูมิซรอลยังวิตกกังวลว่า การเป็นมรดกโลกนั้นชาวบ้านจะได้รับผลประโยชน์อย่างไร จะสามารถจัดการพื้นที่ทำกินที่ทับซ้อนกับพื้นที่อนุรักษ์ของอุทยานแห่งชาติพระวิหารหรือไม่หรือ ชาวบ้านจะถูกกีดกันออกจากพื้นที่ที่ไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้

ในทางวิชาการมรดกโลกคือ โลกาภิวัตน์และการสะสมทุนอย่างหนึ่ง เป็นเครื่องมือของทุนข้ามชาติที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในรูปแบบการท่องเที่ยวและเข้ามาจัดการพื้นที่บริเวณปราสาทพระวิหารได้งายขึ้นและท้ายที่สุดทุนต่างๆ ก็เข้ามาผูกขาดผลประโยชน์โดยที่ชาวบ้านถูกกีดกันไม่สามารถเข้าถึงผลประโยชน์ต่างๆ ได้และกลายเป็นชาตินิยมเชิงเศรษฐกิจอีกรูปแบบหนึ่ง ยกตัวอย่างเช่น การขึ้นทะเบียนปราสาทนครวัดนครธมให้เป็นมรดกโลกของกัมพูชา รัฐบาลกัมพูชาได้สัมปทานให้เอกชนเข้าไปจัดการมรดกโลกแทนรัฐซึ่งเห็นว่าอำนาจของรัฐกิจที่เต็มไปด้วยผลประโยชน์นั้นชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปจัดการได้เลย

ข้อเสนอที่สำคัญอีกประการหนึ่งของชาวบ้านภูมิซรอล คือการประกาศเป็นพื้นที่มรดกร่วม เอื้อเพื่อผลประโยชน์ให้คนในท้องถิ่น ใช้วัฒนธรรมร่วมกันระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อรักษาความสัมพันธ์ และการสร้างความร่วมมือในการจัดการพื้นที่และช่องผ่านแดน

บทส่งท้าย

จากการที่ผู้เขียนได้ใช้แนวคิดพื้นที่ (Space) และกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Tactics of every life practice) เข้าอธิบายงานภูมิซรอล: การเมืองเรื่องพื้นที่ความเป็นเส้นเขตแดนของผู้คนบริเวณพรมแดนภายใต้บริบทรัฐชาติและโลกาภิวัตน์ทำให้เข้าใจถึงการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนและเส้นเขตแดนรวมถึงกลยุทธ์การต่อรองของคนท้องถิ่นชายแดนที่บ้านภูมิซรอล โดยสามารถสรุปประเด็นสำคัญดังนี้

ประการแรก บทความนี้ชี้ให้เห็นว่าแต่เดิมบริเวณนี้ไม่มีเส้นเขตแดน และเส้นเขตแดนเกิดขึ้นในช่วงที่ลัทธิล่าอาณานิคมขยายเข้ามาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ซึ่งสยามเองได้เข้าไปครองครองอาณาบริเวณและขีดเส้นเขตแดนและให้ความหมายว่าพื้นที่แห่งนี้เป็นพื้นที่ของพระราชอำนาจภายใต้รัฐธรรมนูญการเช่นกัน โดยที่การขีดเส้นเขตแดนทำขึ้นระหว่างสยามกับฝรั่งเศสและปัญหาการขีดเส้นเขตแดนในยุคนั้นก็ทำให้เกิดการอ้างสิทธิเหนือดินแดนและต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ประการที่สอง ในปัจจุบันแม้ว่าวงวิชาการจะอธิบายว่าในยุคโลกาภิวัตน์เส้นเขตแดนไม่มีความหมาย ในกรณีนี้จะอธิบายว่าเส้นเขตแดนในบริเวณนี้กลับมีความหมายเนื่องมาจากโลกาภิวัตน์ไม่ได้ทำให้ลัทธิชาตินิยมหมดสิ้นไป สำหรับการให้ความหมายพื้นที่ชายแดน ก็เห็นได้อย่างชัดเจนว่าในยุคปัจจุบันพื้นที่ชายแดนมีการให้ความหมายที่ซ้อนทับกันหลายความหมาย ทั้งการเป็นพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่ท่องเที่ยวที่เชื่อมกันในระดับภูมิภาครวมทั้งการเป็นมรดกโลก ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า เป็นการให้ความหมายที่สลับซับซ้อนของการเมืองเรื่องพื้นที่ (Politics of space) ขณะเดียวกันชาตินิยมซึ่งยังมีความเข้มข้นทั้งกัมพูชาและไทยก็นำไปสู่การช่วงชิงการครอบครองอาณาบริเวณ ดังนั้นความหมายของพื้นที่ชายแดนไทย – กัมพูชาในบริเวณแถบปราสาทพระวิหารจึงมีความสลับซับซ้อนทั้งนัยสำคัญของการเมืองเรื่องพื้นที่และความคิดชาตินิยม แต่เส้นเขตแดนก็ไม่ได้ถูกสลายตามที่วงวิชาการอธิบาย

ประการที่สาม ท่ามกลางความขัดแย้งของการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนของฝ่ายต่างๆ และการต่อสู้ช่วงชิงกันที่เต็มไปด้วยการเมืองเรื่องพื้นที่ (Politics of space) คนที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดก็คือคนบริเวณชายแดนแถบนี้ ในบทความนี้ได้ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านภูมิจรอลซึ่งเป็นหมู่บ้านติดปราสาทพระวิหารต้องคิดค้นการต่อรองทั้งการเข้าร่วมกับรัฐ การเป็นผู้ดูแลแทนรัฐ การสร้างสายสัมพันธ์ของคนสองฝั่งที่ถูกแบ่งโดยเส้นเขตแดน แต่ในความเป็นจริงแล้วพวกเขาคือพี่น้องเครือญาติและมีปฏิสัมพันธ์ต่อเนื่องตั้งแต่ยุคก่อนขีดเส้นเขต

แดน ที่สำคัญคือแม้ว่าคนในชุมชนต้องเผชิญกับลัทธิชาตินิยมที่พวกเขาถูกขึ้นมาปกป้องตนเองจากลัทธิชาตินิยมก็ไม่ได้หมายความว่าพวกเขาเป็นคนไทยหัวใจเขมรแต่พวกเขาต้องการความสงบสุขและต้องการให้การแก้ปัญหาเส้นเขตแดนเป็นไปอย่างสันติวิธี

ผู้เขียนยังพบอีกว่า กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่ภูมิซรอลชาวบ้านได้มีการสร้างการต่อรองตั้งแต่ช่วงยุคคอมมิวนิสต์และสงครามกลางเมืองกัมพูชาจนถึงยุคความขัดแย้งกรณีการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลก ซึ่งสามารถอธิบายรูปแบบการต่อรองของชาวบ้าน ดังนี้

ประการแรก กลยุทธ์ที่ชาวบ้านได้รับความรู้จากรัฐ คือการให้เป็นผู้ดูแลชายแดนแทนรัฐร่วมกับทหาร โดยทหารฝึกให้ชาวบ้านป้องกันตัวเอง และตั้งให้เป็นผู้บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตัวเอง (อพป.) อีกทั้งยังมีการสร้างกลยุทธ์ในการป้องกันตนเองจากการถูกปล้นสะดมเสบียงอาหารของกลุ่มคอมมิวนิสต์ เช่น การทำบ้านเรือนให้ดูเหมือนเป็นบ้านร้าง การขุดหลุมหลบภัย การทำสัญญาณเตือนภัย

ประการที่สอง การต่อต้านโดยการตีอ้อม ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านภูมิซรอลออกมาต่อต้านกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเมื่อปี พ.ศ. 2551 ที่จะบุกขึ้นปราสาทพระวิหารเพื่อทวงคืนพื้นที่ทับซ้อน การที่ชาวบ้านออกมาต่อต้านและเรียกร้องไม่ให้นำขึ้นไปบนปราสาทพระวิหารนั้นก็เพราะต้องการรักษาความสงบไม่อยากจะให้เกิดการปะทะซึ่งหากเกิดการปะทะระหว่างทหารทั้งสองฝ่ายแล้วพวกเขาจะต้องเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง

และยังมีการต่อรองโดยการเข้าร่วมปฏิบัติการกับรัฐ เช่น การบายศรีสู่ขวัญหลังจากเกิดเหตุการณ์ปะทะเมื่อปี พ.ศ. 2554 การร่วมกิจกรรมด้านจิตวิทยามวลชนของฝ่ายความมั่นคง และระดมทุนเพื่อสร้างพระใหญ่ภูมิซรอลให้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในหมู่บ้าน ซึ่งผู้เขียนมองว่าเป็นศิลปะของผู้อ่อนแอ

เนื่องจากกลยุทธ์ของผู้อ่อนแอไม่ได้หมายถึงการต่อต้านเพียงอย่างเดียวแต่เป็นการเข้าร่วมโดยการจัดความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายตนกับฝ่ายที่มีอำนาจ

ประการที่สาม ชาวบ้านมีการใช้ทุนต่างๆ มาต่อรอง เช่น ใช้ความเป็นเครือญาติในการไปหาหาสู่ระหว่างเครือญาติทั้งสองฝั่ง การข้ามฝั่งไปหาไม้มาทำเสาธงซึ่งอยู่ในการรับรองของผู้นำท้องถิ่นโดยปราศจากการควบคุมของทหาร การแข่งกีฬาสร้างความสัมพันธ์ของคนทั้งสองฝั่ง การบริจาคกระเบื้องไปบูรณะโรงเรียนที่อำเภอจอมกระสาน การสร้างพิธีกรรมความเชื่อโดยการบวงสรวงปราสาทโดนตรวลเพื่อแสดงให้เห็นว่าภูมิชนรอลไม่ใช่คนไทยหัวใจเขมร

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชายแดนซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วคือการทำให้เป็นอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและการขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารมรดกโลก และการที่ศาลโลกตัดสินให้ไทยและกัมพูชาร่วมมือกันพัฒนาพื้นที่บริเวณนี้ คนชายแดนมองว่านั่นคือการเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายของพื้นที่ชายแดนและจะทำให้พวกเขาถูกเบียดขับออกจากช่องทางการทำมาหากินการเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนในบทความนี้สะท้อนให้เห็นว่าคนท้องถิ่นถูกเบียดขับออกนอกพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นการประกาศพื้นที่อนุรักษ์บริเวณชายแดน การท่องเที่ยวที่มีทุนใหญ่เข้ามาจัดการ รวมไปถึงอนาคตหากพื้นที่บริเวณนี้ถูกพัฒนาอย่างเต็มรูปแบบคนท้องถิ่นอาจจะไม่ได้ประโยชน์อีกเลย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ชัยนต์ วรธนะภุติ. (2549). **“คนเมือง: ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่ และ พื้นที่ทางสังคมของคนเมือง”**. ใน อยู่ชายขอบ มองลอดความรู้อันันท์ กาญจนพันธุ์ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2552). **ลัทธิชาตินิยมไทย/สยามกับกัมพูชา: และ กรณีศึกษาปราสาทเขาพระวิหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- แซนเลอร์, เดวิด. (2546). **ประวัติศาสตร์กัมพูชา**. แปลโดย พรรณงาน เง่าธรรมสาร, สดใส ชันติวรพงศ์ และ วงเดือน นาราัจจ์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. (2552). **พื้นที่ อำนาจ และวิถีชีวิตของผู้คนบริเวณพรมแดนกัมพูชา-ลาว ภายใต้กระแสการพัฒนาอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง**. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เต็ม วิพากย์พจนกิจ. (2530). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. (2556). **ประวัติศาสตร์ผู้คนบนเส้นพรมแดนเขาพระวิหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- พงษ์พันธ์ พิงตน์. (2553). **อีกด้านของปราสาท “เขาพระวิหาร” ในมิติความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชาและไทย, วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง**. 6(1): 57-83; มกราคม-เมษายน.

สุเทพ สุนทรเกษม์. (2511). **สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**.
โรงพิมพ์สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ.

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2551). **หลวงพระบางเมืองมรดกโลก: พื้นที่พิธีกรรมและ
การท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์**. วิทยานิพนธ์ ปร.ด.
มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

แอมอนิเย, เอเจียน. (2539). **บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ. 2438**.
แปลโดย ทองสมุทรร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่:
โครงการผลิตเอกสารส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน
สถาบันวิจัยทางสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อีแวนส์, แกรนท์. (2549). **ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลาง
แผ่นดินทวีปเอเชีย**. แปลโดย ดุษฎี เฮย์มอนต์. เชียงใหม่: ซิลค์เวอร์ม.

ภาษาอังกฤษ

Appadurai, Arjun. (2000). **Mordernity at Large: Cultural Dimensions
of Globalization**. Minnesota: Minnesota University Press.

Bourdieu, Pierre. (1977). **Outline of a theory of practice**.
(Nice, Richard, Trans.) Cambridge: Cambridge University.

De Certeau, Micheal. (1984). **The practice of everyday life
(Rendall, Steven, Trans.)**. Berkeley: University of California
Press.

Denes, Alexandra. (2550). **ชาวเขมรในจินตนาการของคนไทย**,
วารสารวิชาการ. 9(49): 11-13; เมษายน-พฤษภาคม.

Dorairajoo, Sarojadavi. (2002). **No Fish in the Sea: Thai-Malay Tactics of Negotiation in a Time of Scarcity.** Doctor's Thesis. Boston: Harvard University.

Kahn, Miriam. (2002). "Tahiti Intertwined: Ancestral Land, Tourist Postcard, and Nuclear Test Site," *American Anthropologist*. 102(1): 7-16.

Scott, Jamec C. (1985). **Weapons of the weak: Everyday forms of peasant resistance.** New Haven and London: Yale University Press.

Thongchai Winchikul. (1994). **Siam Mapped: A History of the Geo-body of the Nation.** Bangkok: O.S. Printing House.

Walker, Andrew. (1999). **The Legend of the Golden Boat: Regulation.** Trade and Traders in the Borderlands of Laos, Thailand, China and Burma. Surrey: Curzon.

Wolters, O.W. (1982). **History, culture, and region in Southeast Asian perspectives.** Singapore, Institute of Southeast Asian Studies.

สัมภาษณ์

นายทวน อັตพงษ์. สัมภาษณ์. 29 ตุลาคม 2555.

นายนิรันดร ลุ่มไธสงค์. สัมภาษณ์. 20 มีนาคม 2556.

นายประโยชน์ มีมัย. สัมภาษณ์. 29 ตุลาคม 2555.

นายเปล่ง มีมัย. สัมภาษณ์. 20 สิงหาคม 2555.